

Sinop
Ulucamii
ve Medresesi

da (1297) Konya'da öldü; yerine kardeşi Mühezzebüddin Ali'nin oğlu Mühezzebüddin Mesud geçti. Yaklaşık yirmi yıl Pervâneoğulları Beyliği'ni yöneten Muînüddin Mehmed babası gibi ilim adamlarını himaye etmiştir. Devrin büyük süfîlerinden Fahreddîn-i Irâkî muhtemelen Muînüddin Mehmed'in daveti üzerine Tokat'taki zâviyesini bırakıp Sinop'a gelmiş ve onun elçisi sıfatıyla Mısır'a gitmiştir. Yine önde gelen süfîlerden Müeyyidüddin Cendî de son yıllarını Sinop'ta geçirmiş, 'Ulûm-i (Âşâr-ı) Aḫadî ve Ma'ârif-i (Esrâr-ı) Aḫmedî adlı eserini Muînüddin Mehmed'e sunmuştur (Bayram, s. 386).

Mesud Bey, İlanlılar tarafından Anadolu'daki bazı vilâyetlerin idaresi ve vergi tahsilile görevlendirilen Mücürüddin Emîrşah'ı damat edindi ve Moğollar'la iyi geçindi. Bafra ve Samsun'u ele geçirerek beyliğin sınırlarını genişletti. Ancak Cenevizliler'in kurduğu tuzağa düşüp esir alındı. Ceneviz müstemlekesi olan Kefe'ye götürülen Mesud Bey 900.000 dirhem (Aksarâyî, s. 207) fidye ödemek suretiyle kurtulabildi (697/1298). Mesud Bey'in 700 (1300) yılında Sinop'ta vefat etmesinin ardından yerine oğlu Gazi Çelebi geçti. Donanmaya önem veren Gazi Çelebi önce Trabzon Rum imparatoru ile anlaşta, daha sonra oluşturduğu deniz kuvvetleriyle Kırım ve Kefe taraflarına sefer düzenledi, Ceneviz donanmasını Kefe yakınlarında mağlûp etti. 1319 yılında Trabzon'a karşı hücumu geçti. Cenevizliler'in 1322'de Sinop'a düzenledikleri saldırıyı püskürttü. Aynı yıl av sırasında bir ağaca çarparak öldü. Gazi Çelebi'nin geniş bir ülkeye sahip bulunduğu, hatta İlanlı hükümdarı tarafından verilen bir yarlıkla Anadolu'nun yarısına hâkim olduğu kaydedilirse de onun hâkimiyetinin Sinop ve civarıyla sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Gazi Çelebi, kara savaşlarıyla uğraşmanın İlanlılar'ın düşmanlığını çekeceğini düşünerek Karadeniz'in doğu ve kuzey sahillerindeki Rumlar ve Cenevizliler'e kar-

şı sefer düzenlemekle meşgul olmuş, yirmi iki yıl kadar süren hükümdarlığı döneminde gerek Rumlar'ın gerekse Cenevizliler'in saldırılarını engellemiş, onları sindirmeyi başarmıştır. İbn Battûta onun cesur ve büyük bir savaşçı olduğunu kaydederek (er-Rihle, s. 319). Erkek çocuğu olmadığından yerine kızı geçtiyse de o dönemde Kastamonu'da hüküm süren Candaroğlu Süleyman Paşa, Sinop'taki karışıklıklar dolayısıyla Trabzon Rum imparatorunun şehri işgal edebileceğini düşünerek Sinop'u kendi ülkesine kattı. Böylece Pervâneoğulları Beyliği sona ermiş oldu (722/1322). Sinop'a bir zamanlar Hatun-ili denilmesi, muhtemelen şehrin kısa bir süre Gazi Çelebi'nin kızı tarafından yönetilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Gazi Çelebi'nin türbesi büyük dedesi Muînüddin Süleyman Pervâne'nin Sinop'ta yaptırdığı medresenin sağ tarafındaki küçük bahçe içindedir. Onun Anadolu Selçuklu Sultanı II. Mesud'un oğlu olduğuna dair rivayet doğru değildir. Pervâneoğulları zamanında Sinop ve civarında yaptırılan bazı eserler günümüze ulaşmıştır. Muînüddin Süleyman Pervâne'nin 666'da (1267-68) inşa ettirdiği Sinop Ulucamii bunların en önemlisidir. Muînüddin Süleyman caminin hemen arkasında bir de medrese yaptırmıştır. Kesme taştan olan medrese yanlış olarak Alâeddin Medresesi diye bilinir. Güney cephesinde kenarları mermer sütunlu genişçe bir avlusu olup iki tarafında on altı hücre mevcuttur. 696 (1297) yılında Emin Tayboğa adına oğlu tarafından Boztepe'de inşa ettirilen ve yanlışlıkla Seyyid Bilâl'e atfedilen türbe de Pervâneoğulları dönemine ait eserlerdendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḫbâr*, s. 207, 209, 217-218, 242-244, 247-248, 256-257, 260, 265-266; a.e. (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 2000, s. 168, 174-175, 195-196, 199-201, 206-207, 209, 214-215; Ebû'l-Fidâ, *Takvîmü'l-büldân* (nşr. J. T. Reinaud - M. G. de Slane), Paris 1840 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1992, s. 388, 393; İbn Battû-

ta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 319; Eflâkî, *Menâkıbü'l-ârifin* (nşr. Tahsin Yazıcı), Ankara 1980, I, 399-400; Müneccimbaşı, *Câmiu'd-düvel: Selçuklular Tarihi* (nşr. ve trc. Ali Öngül), İzmir 2001, II, 124, 133, 135; *Amasya Tarihi*, I, 115-116, 326; Spuler, *İran Moğolları*, s. 65, 84-85; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 148-149; Cl. Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1984, s. 303-304; a.mlf., "Ghâzî Çelebi", *EP* (İng.), II, 1045; Mikâil Bayram, "Pervâneoğulları Zamanında İlmî Çalışmalar", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri (13-17 Ekim 1986)*, Samsun 1988, s. 383-387; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 626-631; Fatih Güldal, *Fetihden Osmanlılar'a Kadar Sinop Şehri Tarihi* (yüksek lisans tezi, 2003), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 8-38; Ahmed Tevhid, "Rûm Selçukî Devleti'nin İnkırazıyla Teşekkül Eden Tavâif-i Mülûk'dan Sinop'da Pervânezâdeler", *TOEM*, I (1328), s. 253-257; M. Şakir Ülkütaşır, "Sinop'ta Selçukîler Zamanına Ait Tarihî Eserler", *Türk Tarih, Arkeologiya ve Etnografya Dergisi*, sy. 5, İstanbul 1949, s. 115, 140-143, 146-147; J. H. Kramers, "Muin-üd-din", *İA*, VIII, 556-557; a.mlf., "Sinüb", *EP* (İng.), IX, 653-654; Besim Darkot, "Sinop", *İA*, X, 685.

MUHARREM KESİK

PERVÂNİ-İ 'TİSÂMÎ

(پروین اعتصامی)

(1907-1941)

Çağdaş İran edebiyatının en ünlü kadın şairi.

Tebriz'de doğdu. Fars ve Arap edebiyatlarıyla ilgili ilk bilgilerini, Fransızca ve Arapça'dan Farsça'ya yaptığı tercümelemlerle tanınan babası edebiyatçı ve gazeteci Yûsuf 'Tisâmî ile özel hocalardan aldı ve sekiz yaşında şiir yazmaya başladı. 1924'te Tahran'daki Amerikan Kız Koleji'ni bitirdi. Evlerinin edebiyatçıların buluşma yeri olması onun birçok şair ve edebiyatçı ile tanışmasına ortam hazırladı. Okuduğu mektepte bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra Tahran Üniversitesi'ne bağlı Yüksek Öğretmen Okulu'nun kütüphanesinde çalıştı. Bu sırada Rızâ Şah Pehlevî'nin sarayında özel hocalık yapmasının istendiği, fakat onun bu teklifi geri çevirdiği söylenir. 1934'te babasının kuzeniyle evlendiyse de beraberlikleri birkaç ay sürdü. Divanı ilk defa 1935'te ünlü şair ve edebiyat tarihçisi Muhammed Takî Bahâr'in yazdığı girişle basıldı. 1936'da Kültür Bakanlığı tarafından kendisine bir nişan verildi, ancak o bu seçimi yanlış bularak ödülü kabul etmedi. 1938'de babasının vefatı üzerine dış dünya ile ilgisini tamamen kesti ve 5 Nisan 1941'de yakalandığı tifodan öldü ve Kum şehrindeki aile mezarlığında babasının yanına defnedildi.

Pervîn'in kişiliği, felsefî görüşleri, fikirleri, üslûbu ve ahlâkî mazmunlarıyla İran edebiyatında ayrı bir yeri vardır. Şiirle ilgili çalışmalarında esas yönlendirici olan babası başlangıçta ona Fransızca, Arapça ve Türkçe şiirlerden yaptığı mensur çevirileri vererek bunları nazım haline getirmesini istiyordu. Önceleri babasının dergisi *Bahâr*'da yayımlanan ve çağdaş antolojilerde örnekleri görülen şiirleri divanının son dönemlerde yapılan bir baskısına göre (Tahran 1363 hş./1984) 5606 beyittir ve birkaçı dışında kaside, mesnevi, kıta ve gazel tarzındadır. Konuları içtimâî ve ahlâkî olup, özellikle kadın ve aile ön planda gelmektedir. Kadının eğitiminden ve kalkınmadaki rolünün öneminden söz eder. İran toplumundaki aksak yönleri ele alır ve bu aksaklıkların eğitim ve öğretim yetersizliğinden doğduğunu öne sürer. Şiirlerinde ahlâkî ve tasavvufî konuların yanı sıra vatan sevgisi ve tabiat da işlenmiştir. Onun üslûbu kendine özgü deyiş biçiminin Horasan ve Irak üslûplarıyla bileşimi gibidir, bilhassa Nâsır-ı Hüsrev ile Sa'dî-i Şîrâzî'nin etkisinde kalmıştır. Etkilendiği diğer şairler arasında Senâî, Evhadüddîn-i Enverî, Ferîdüddîn Attâr, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Hâfız-ı Şîrâzî ve Abdurrahman-ı Câmî sayılabilir.

Pervîn'in sağlam bir lafız ve anlam örgüsüne sahip kasidelerindeki ahlâkî ve tasavvufî ruhla kısa mesnevilerindeki renklilik kıtalarında yerini kadınca tahassüs ve letâfete bırakır. Eski ve yeni tarzda yazdığı kıtalarının dili son derece sade ve açıktır. Arapça'yı çok iyi bilmesine rağmen divanında kullandığı Arapça kelime sayısı çok azdır. Kalıp ve şekilden ziyade fikir ve mânaya önem veren Pervîn yeniden canlandırdığı münazara formunda çok başarılı olmuş, klasik edebiyattan aldığı bu tarzdaki şiirlerinde kendi içgüdülerini ve yaratıcılığını ortaya koymuştur. Onun çeşitli beyit ve mısraları darbimesel haline gelmiş-

tir. Ali Ekber Dihhudâ bunlardan yirmi ikisini *Emsâl ü Hikem* adlı eserine dahil etmiştir.

Divanının ikinci neşri ölümünden kısa bir süre sonra kardeşi Ebû'l-Feth İ'tisâmî tarafından yapılmış (Tahran 1320 hş./1941, Bahâr'ın girişile birlikte; 8. bs., Tahran 1363 hş./1984), bunu diğeri izlemiştir (nşr. Minûcihr Muzafferiyân, Tahran 1362 hş./1983, 1364 hş./1985; nşr. Hişmet Müeyyed, Costa Mesa 1987; nşr. Ahmed Kerfî-mî, Tahran 1369 hş./1990). Pervîn'in şiirlerinden seksen ikisini Hişmet Müeyyed ve M. A. Madelung İngilizce'ye tercüme etmiştir (*A Nightingale's Lament*, Lexington 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

Pervîn-i İ'tisâmî, *Divân*, Tahran 1962; Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, I, 148-150; Abdürresûl Hayyâmpûr, *Ferheng-i Sûhânverân*, Tebriz 1340 hş./1961, s. 103; Zebîhullah Safâ, *Genc-i Sûhân*, Tahran 1961, III, 291-308; Rypka, *HIL*, s. 387; İ's'âd Abdülhâdî Kindî, *Fünûnü's-şî'rî'l-Fârisî*, Beyrut 1981, s. 248-252; Muhammed Muîn, *Ferheng-i Fârsî*, Tahran 1364 hş./1985, V, 156; Abdülhüseyn Zerrînkûb, *Bâ Kârân-ı Hulle*, Tahran 1367 hş., s. 363-372; *Yâdnâme-i Pervîn-i İ'tisâmî* (ed. Ali Dehbaşî), Tahran 1370 hş.; M. Ca'fer Yâhakkî, *Çün Sebû-yi Teşne*, Tahran 1374 hş./1995, s. 162-168; Ali Mir Ensârî, *İsnâdî ez Meşâhîr-i Edeb-i Mu'âşır-ı İrân*, Tahran 1376 hş./1997, I, 129-182; Yahyâ Âryânpûr, *Ez Nîmâ tâ Rûzgâr-i Mâ*, Tahran 1376 hş., III, 539-550; Munibur Rahman, "Parwin İ'tisâmî", *EI²* (İng.), VIII, 277; Heshmat Moayyad, "E'teşâmî Parvîn", *Elr.*, VIII, 666-669; Gulâm Ali Haddâd Âdil, "Pervîn-i İ'tisâmî", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*, Tahran 1379/2000, V, 586-591.

SAİME İNAL SAVI

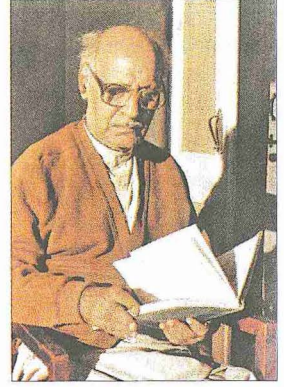
PERVİZ, Gulâm Ahmed

(غلام أحمد پرویز)

(1903-1985)

Kur'âniyyûn ekolünden
Tulû-i İslâm Hareketi'nin kurucusu,
müfessir.

9 Temmuz 1903 tarihinde Hindistan sınırları içindeki Doğu Pencap'ta Amritsar yakınlarındaki Gordaspûr şehrine bağlı Batâle kasabasında doğdu. Babası Çôdrî (geniş toprak sahibi) Fazluddin, dedesi Çiştîyye tarikatının Nizâmîyye kolundan Hanefî âlimi ve tabip Mevlvî Rahîmbahş'tır. İlk eğitimini dedesinden aldı. Bir misyoner lisesinde orta öğrenimini tamamladıktan sonra (1921) Lahor'da devlet matbaasında kâtip olarak göreve başladı ve matbaa müdürlüğüne kadar yükseldi. Ardından İçişleri Bakanlığı'nda görev aldı (1927), müsteşar yardımcılığından emekli olunca kadar (1955) bu kurumda kaldı. Bu arada Pencap Üniversitesi'ni bitirdi (1934).

Gulâm
Ahmed Pervîz

Lahor'da bulunduğu sırada Muhammed İkbâl ile görüştü ve onun düşüncelerini kendisinden öğrenme fırsatı buldu. Pervîz'in Kur'an'a dair çalışmalarında bu görüşmelerin derin etkisinin olduğu kabul edilir (Chawla, s. 6). Onun üzerinde önemli etkisi bulunan bir diğer şahsiyet, Delhi'deki Câmia Milliyye İslâmiyye'nin öğretim üyelerinden Muhammed Eslem Cerâcpûrî'dir. Pervîz, Cerâcpûrî ile ilk defa 1931 yılında görüştü ve aralarındaki yakınlık Cerâcpûrî'nin vefatına (1955) kadar sürdü (Gulâm Ahmed Pervîz, *Câmî'a*, LXXIX/3-5 [1982], s. 78-80).

İkbâl tarafından ortaya atılan, Hint alt kıtasının müslümanlarla Hindular arasında bölünmesini öngören iki millet nazariyesini benimseyen Pervîz bunu yazılarında savundu, bu sebeple Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah'ın takdirini kazandı. 1937-1938 yıllarında Cinnah'ın müşavirliğini yaptı. Emekliliğinin ardından anayasa hazırlık çalışmalarını yürüten İslâm Hukuku Komisyonu'na üye tayin edildi de (1957) General Eyyûb Han'ın askerî darbesi (1958) yüzünden komisyon çalışmaları sona erdi. Pervîz 1958'de Karaçi'den ayrılarak Lahor'a yerleşti. Burada özel dersler verdi, kolej ve üniversitelerde okuyan kesimden büyük ilgi gördü. Özellikle Batı tarzı eğitim alan kesim onun yenilikçi düşüncelerine önem veriyordu.

Pervîz'in Kur'âniyyûn hareketi çerçevesinde başta hadise bakışı ve fikhî konulara yaklaşımı olmak üzere pek çok konudaki aykırı düşünceleri İslâm ilim geleneğine bağlı ulemânın tepkisini çekiyordu. Bu kesim bir yandan Pervîz aleyhinde kitaplar neşrederken bir yandan da ona karşı birlik kurmaya çalışıyordu. Sonunda geleneksel ekol içinde yer alan 1000 kadar âlim bir fetva hazırlayarak Pervîz'in İslâm dairesinden çıkıp "kâfir" olduğunu ilân etti. *Pervîz key Bârey meyn 'Ulemâ' ka Müt-tefeķa Fetvâ* adıyla kitap halinde de yayımlanan fetva çalışması (Karaçi, ts.) onun

Pervîn-i
İ'tisâmî